

พระแก้วมรกตจำลองในอุบลฯ : หลักฐานความ

สัมพันธ์เชิงอำนาจยุคจารีตระหว่างเวียงจันทน์และ

สยาม

written by กชภพ กรเพชรรัตน์ | ธันวาคม 4, 2021

หากดูตำนานพระแก้วมรกตแล้วพบว่า มีการช่วงชิงหรือเปลี่ยนผู้ถือครองกันบ่อยครั้ง เพราะถือเป็นสัญลักษณ์ของความยิ่งใหญ่ของกษัตริย์ที่มีอำนาจเหนือดินแดน ซึ่งรัชกาลที่ 1 นำมาจากเมืองลาว ส่วนพระแก้วมรกตจำลองนั้นเจ้าอนุวงศ์หล่อขึ้นเพื่อพยายามฟื้นฟูความยิ่งใหญ่ของราชวงศ์ล้านช้างเวียงจันทน์ขึ้นมาอีกครั้ง ขณะนี้ประดิษฐานอยู่ที่เมืองอุบลฯ

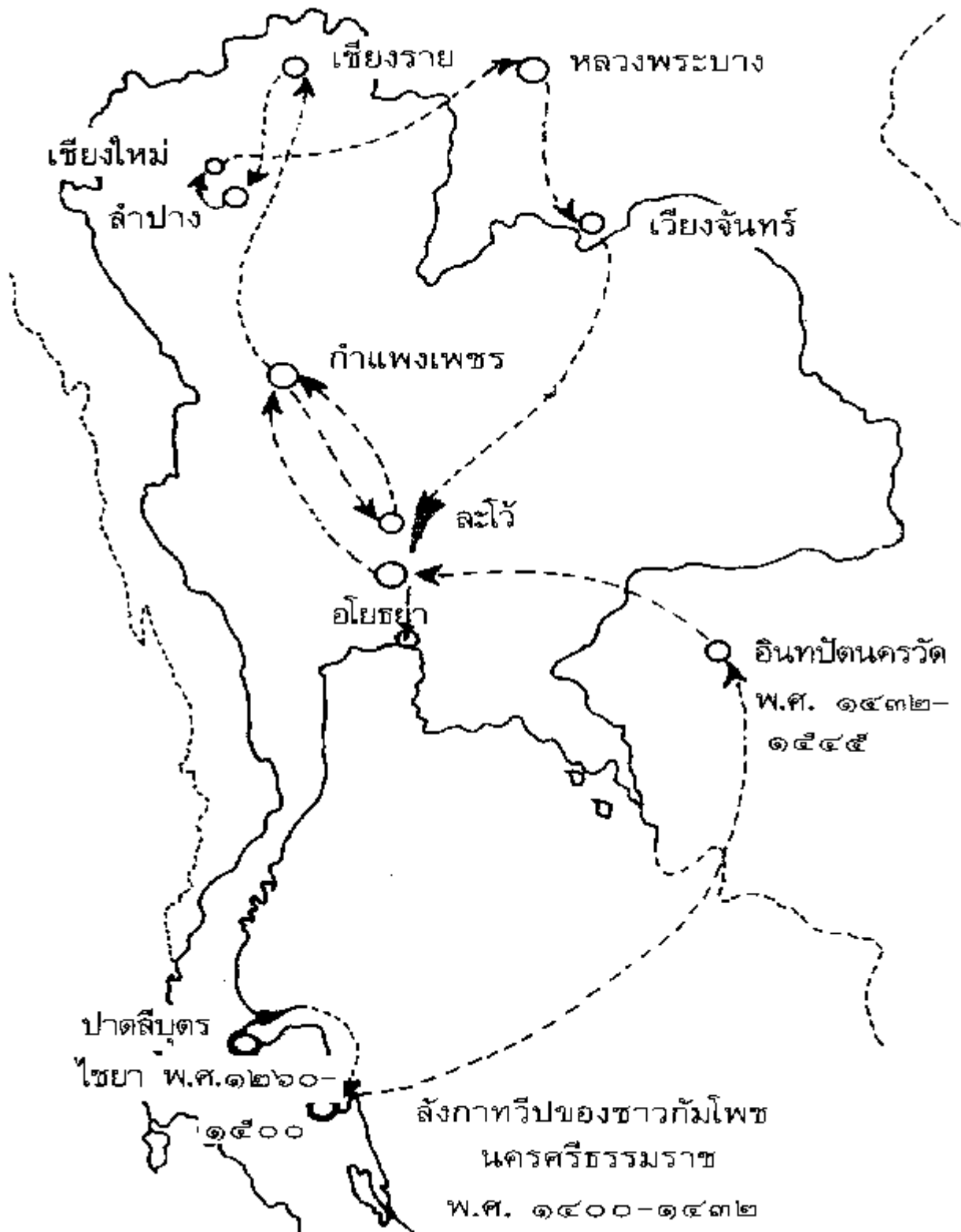
กษภพ กรเพชรรัตน์ เรื่อง

จากเอกสารทางประวัติศาสตร์ฉบับต่างๆ กล่าวถึงการศึกสงครามระหว่างราชสำนักสยามและอาณาจักรใกล้เคียง แต่เรามักจะใช้ตรรกะแบบยุครัฐสมัยใหม่มองว่า เป็นการขยายเขตแดน ในอดีตยังไม่มีแนวคิดเขตแดนเกิดขึ้น กระทั่งถึงสมัยอาณาจักรในราวศตวรรษที่ 19 การขยายอำนาจของเจ้าผู้ปกครองจะเน้นการกวาดต้อนผู้คนกำลังคนเพื่อเป็นแรงงาน เช่น การทำลายเมืองกวาดต้อนไพร่พล รวมถึงเหล่าเจ้านายเชื้อพระวงศ์กลับสู่เมืองของตนและรวมถึงการครอบครอง ‘สัญญา’ ในการเป็นจักรพรรดิราช เพื่อที่จะแสดงตนอยู่เหนืออำนาจของเจ้าท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งปัจจุบันนี้อาจจะคล้ายกับ “ค่าปฏิกรรมสงคราม” เป็นค่าชดเชยความเสียหายที่ผู้ชนะเรียกร้องจากผู้พ่ายแพ้ ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นถึงอำนาจที่เหนือกว่า อีกทั้งเป็นนัยสำคัญที่การขนย้ายหรือทำลายสิ่งของบางอย่าง เป็นไปเพื่อ “ทำลายขวัญ” ของอาณาจักรนั้นๆ ขวัญกำลังใจสิ่งหนึ่ง คือ “พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์” ประจำเมือง

หากจะกล่าวถึงพระพุทธรูปสำคัญของไทย คงจะหนีไม่พ้นพระพุทธรูปมหายานรัตนปฏิมากรหรือพระแก้วมรกตที่ปัจจุบันประดิษฐานสถานี่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม อันเป็นวัดในพื้นที่ของพระบรมมหาราชวัง พระแก้วมรกตเป็นพระพุทธรูปที่แกะสลักจากหยกอ่อนเนไฟรด์สีเขียวดั่งมรกต ซึ่งมีลักษณะพิเศษแตกต่างจากพระพุทธรูปทั่วไป นิยมสร้างจากโลหะ สำริด ทองหรือปูน เป็นพระพุทธรูปสกุลศิลปะก่อนเชียงแสนถึงศิลปะเชียงแสน (เชียงราย ภาคเหนือของประเทศไทย)

โดย ศ.ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ได้ให้ข้อเสนอเป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านนา สกุลช่างพะเยา ดำเนินจากเอกสารท้องถิ่น เช่น พงศาวดารท้องถิ่น ทั้งของล้านนาและล้านช้าง หนังสือรัตนพิมพวงศ์ต่างได้บอกเล่าเรื่องราวอภินิหารและการเคลื่อนย้ายจากล้านนาไปสู่ล้านช้าง

ต่อมาสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงสถาปนากรุงธนบุรีขึ้นเป็นเมืองหลวง จึงได้ทรงอัญเชิญพระแก้วมรกตและพระบาง มาจากอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ (ลาว) ในครั้งนั้นประดิษฐานไว้ที่วัดอรุณราชวราราม (วัดแจ้ง) ต่อมาเมื่อสิ้นรัชสมัยของพระองค์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงอัญเชิญพระพุทธรูปมหายานรัตนปฏิมากรลงนุชบกในเรือพระที่นั่ง เสด็จข้ามฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยามาประดิษฐานยังวัดพระศรีรัตนศาสดารามจนถึงปัจจุบัน ส่วนพระบางได้คืนให้แก่ หลวงพระบาง (ลาว)

แผนที่การเคลื่อนย้ายพระแก้วมรกตอ้างอิงตามหลักฐานที่ปรากฏในเอกสารพื้นเมือง พงศาวดาร และตำนาน

หากเราพิจารณาเรื่องตำนานหรือพงศาวดารเกี่ยวกับพระแก้วมรกตมีการผลัดเปลี่ยนผู้ถือครองอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากเจ้าผู้ปกครองท้องถิ่นต่างแย่งชิง “สัญลักษณ์ของความเป็นจักรพรรดิราช” ซึ่งหมายถึงพระมหากษัตริย์แห่งเมืองนั้นต้องเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่เหนือกษัตริย์อื่นๆ ซึ่งการสร้างพระพุทธรูปจากหินสัมพันธ์กับปรัมปราคติในพระพุทธรูป

ศาสนา อันมีแก้ววิเศษทั้ง 7 ประการ อันได้แก่ จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว รัตนะ (มณีโชติ) โดยใช้พระแก้วมรกต เป็นสัญลักษณ์เพื่อแสดงถึงความชอบธรรมในการมีอำนาจเหนือดินแดนนั้นๆ ในพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้กล่าวว่า พระแก้วมรกตนั้นมีอำนาจบารมีทำให้สยามในยุคสมัยรัตนโกสินทร์ต้องรอดพ้นจากอริราชศัตรูจากอาณาจักรใกล้เคียงและวิกฤตทางการเมืองหลายครั้ง

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร ภาพโดย กสิณธร ราชโอรส

การสร้างรูปเคารพด้วยหินมีค่า ซึ่งจัดเป็นของหายากกว่าวัสดุอื่นๆ ก็ปรากฏขึ้นในคติความเชื่อของจีนว่า หินเหล่านี้มีคุณสมบัติในการช่วยปกป้องคุ้มครอง นำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรือง ส่งเสริมความก้าวหน้า ช่วยให้มีอายุยืนและสุขภาพแข็งแรง นิยมนำมาทำเป็นสิ่งของเครื่องประดับ ตลอดจนงานศิลปวัตถุ เครื่องราง รูปสัญลักษณ์หรือรูปเคารพต่างๆ เป็นจำนวนมากและยังมีการนำมาแกะสลักทำเป็นพระพุทธรูปอีกด้วย

ส่วนพระแก้วมรกตจำลองสร้างจากโลหะผสม โดยเจ้าอนุวงศ์ กษัตริย์พระองค์สำคัญของล้านช้างเวียงจันทน์ที่พยายามจะฟื้นฟูความยิ่งใหญ่ของราชวงศ์ล้านช้างเวียงจันทน์ขึ้นมาอีกครั้ง

จากหลักฐานจารึกใต้ฐานพระพุทธรูปองค์นี้เดิมเคยประดิษฐานในหอพระแก้ว กรุงเวียงจันทน์ ที่ถูกสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2359 (1826) ตามศิลปะพระอุโบสถแบบรัตนโกสินทร์ โดยเจ้าอนุวงศ์ ต่อมาเมื่อคราวสงครามเจ้าอนุวงศ์ยุติลง พระพุทธรูปองค์นี้ถูกย้ายมาประดิษฐาน ณ พระที่นั่งมหินทรปราสาทในพระบรมมหาราชวัง ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอوبرาชาธานี

หอพระแก้ว กรุงเวียงจันทน์ ภาพโดย Alcyon

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในยุคจารีตระหว่างสยามและล้านช้างเวียงจันทน์ได้เป็นอย่างดี ในเวลานั้นเจ้าอนุวงศ์เองไม่ได้เพียงเคารพและศรัทธาพระแก้วมรกตในฐานะพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่กรุงศรีสัตนาคณหุต (เวียงจันทน์) แต่เดิมเคยประดิษฐานอยู่ที่หอพระแก้ว แต่ยังปรารถนาที่จะรื้อฟื้นความเป็นพระจักรพรรดิราชของตนด้วย จารึกอักษรธรรมล้านช้างใต้ฐานพระพุทธรูปเป็นหลักฐานชั้นต้นอย่างดี มีการถอดความได้ดังนี้

“...จุลสังกราชได้ พันร้อย 88 ตัว ป็จอ อัญฐุศก ไทว่าปีระวายเส็ด เดือน 10 ขึ้น 10 ค่ำ วัน 1 ประกอบด้วยนักขัตฤกษ์ ถูกหน่วยชื่อว่าบุพพาษาฒ โอภาส พระวรमित ลุกสนิทสถิตยในธนูราษี เพลาเข้า สมเด็จพระราชเชษฐาอาปณคามาราชชาติสายสุริยวงศ์(เจ้าอนุวงศ์) องค์ประกอบด้วยโสมนัส อสังขาริกญาณสัมประยุตกุศล เจตนาในพระพุทธรูปเป็นอันยิ่ง จึงหล่อพระพุทธรูปเจ้า น้ำหนัก 2 มั่น 5 พัน เทียมพระแก้วมรกตเจ้า ไว้เพื่อให้เป็นทิฏฐานุคติจิรัฎฐิติกาล มั่นคงแก่พระพุทธรูปศาสนา เท่า 5 พันพระวัสสา เป็นที่ไหว้นบครบบูชา แก่คนแลเทพาอินทร์ พรหม ยมราช ครุฑ นาคนาคาทั้งหลาย นิพพานปัจจุโย โหตุ ฐว ฐว ฯ...”

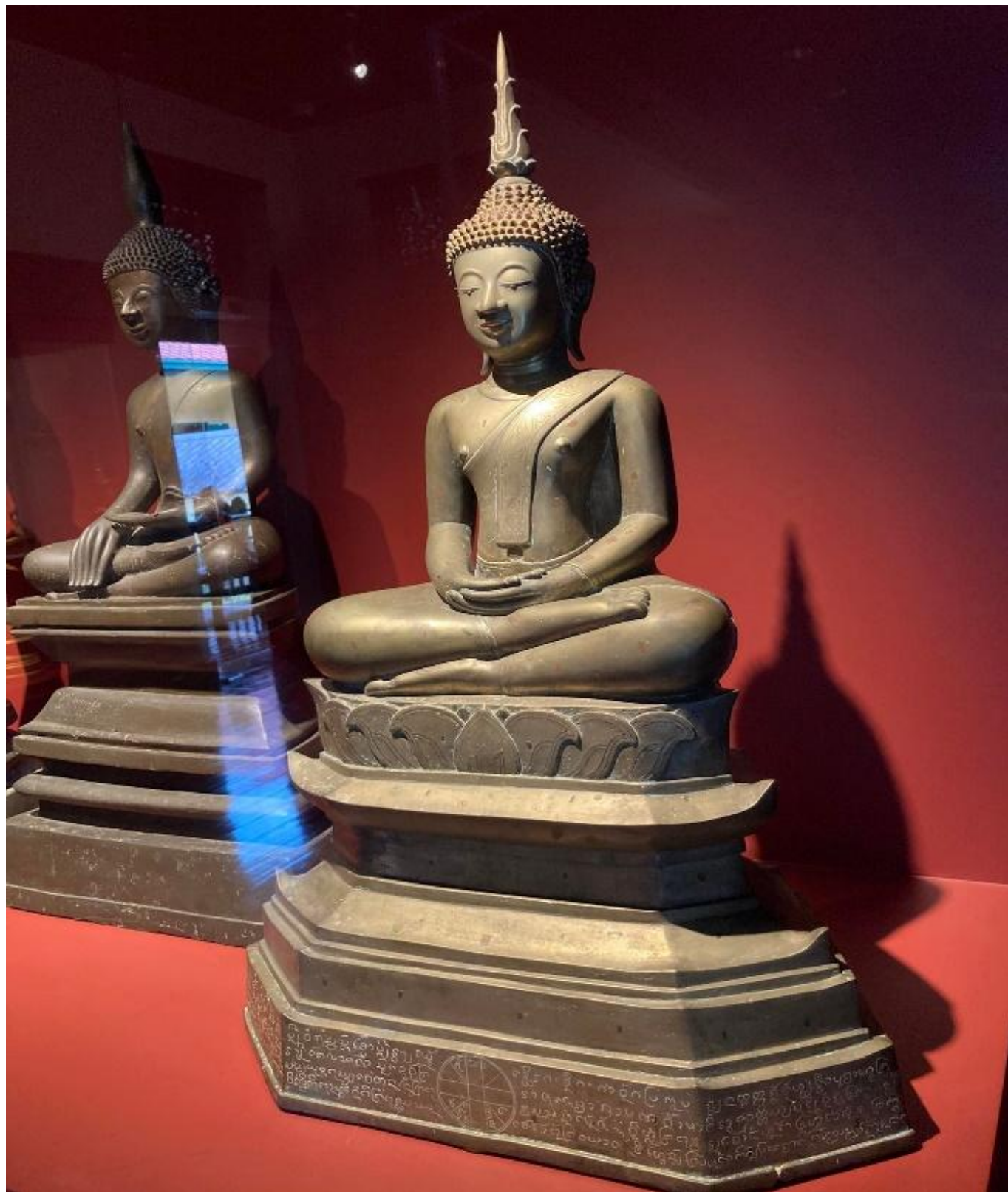
(เทิม มีเติม อ่าน แปล อธิบาย จาก เมืองอุบลราชธานี กรมศิลปากร จัดพิมพ์ เนื่องในวโรกาสสมเด็จพระเทพฯ เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อุบลราชธานี 30 มิ.ย. 2532)

พระแก้วมรกตจำลอง (เทียมพระแก้วมรกตเจ้า) ภาพโดย ปกรณ์ ปุกหุด

ล้านช้างเวียงจันทน์ได้สูญเสียความเป็นจักรพรรดิราชเหนือฝั่งซ้ายและฝั่งขวาของดินแดนแถบแม่น้ำโขง ซี มูล นับตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น สยามใช้โอกาสที่เจ้านายล้านช้าง (ลาว) เกิดความขัดแย้งกันจนนำไปสู่การแทรกแซงทางการเมือง เจ้านองศ์เองมีความพยายามที่จะฟื้นฟูสถานะความเป็นจักรพรรดิราชขึ้นมาจึงได้สร้างหอพระแก้วและพระปฏิมาจำลองจากพระแก้วมรกตพระองค์จริงที่ปัจจุบันตั้งอยู่ในพระบรมหาราชวังกรุงเทพมหานคร ต่อมาเจ้านองศ์พ่ายแพ้จากการที่พระองค์ต้องการฟื้นฟูอำนาจของราชสำนักล้านช้างเหนือลุ่มแม่น้ำโขง

นอกจากพระแก้วมรกตแล้ว ยังมีพระแก้วองค์อื่นๆ ที่มีความสำคัญต่อสัญญาณทางอำนาจแบบจักรพรรดิราชที่เจ้านายเชื้อสายล้านช้าง (ลาว) ได้เชิญเชิญมาพร้อมกับไพร่พลของตนในการหนีวิกฤติการณ์ทางการเมืองมายังบริเวณฝั่งขวาของแม่น้ำโขงอีกด้วย เช่น พระแก้วบุษยรัตน์ จังหวัดยโสธร พระแก้วบุษราคัมวัดศรีอุบลรัตนาราม จังหวัดอุบลราชธานี จึงสรุปได้ว่า พระแก้วไม่ได้เป็นเพียงสิ่งศักดิ์สิทธิ์เท่านั้น แต่ยังเป็นสัญญาณเชิงอำนาจของเจ้าผู้ปกครองและการเมืองแบบจักรพรรดิราชในยุคสมัยจารีตอีกด้วย

พระแก้วมรกตจำลองในปัจจุบัน ภาพโดย ผู้เขียน

แหล่งอ้างอิง

Winichakul, T. (1994). *Siam mapped: A history of the Geo-body of a nation*. Silkworm Books.

ศิริพจน์ เหล่ามานะเจริญ.(2559). ความหมายของ จักรพรรดิราช พิธีกรรมและสัญลักษณ์ที่สำคัญ.ศิลปวัฒนธรรม ฉบับธันวาคม 2559

ศักดิ์ชัย สายสิงห์.(2555).พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย.สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.

เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ขำ บุนนาค).(2531).พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1

เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ขำ บุนนาค).(2554).พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อุบลราชธานี

หมายเหตุ: ความคิดเห็นหรือมุมมองต่างๆ ที่ปรากฏบนเว็บไซต์เดอะอีสานเรคคอร์ด เป็นข้อคิดเห็นของผู้เขียน ซึ่งไม่ได้เป็นมุมมองหรือความคิดเห็นของกองบรรณาธิการเดอะอีสานเรคคอร์ด